

УДК: 801.5:801.28

DOI 10.24412/3005-849X-2026-1-72-79

**ТАҲҚИҚИ ҚИЁСИИ МАЪНОҲОИ
ДАСТУРИИ МУШТАРАКИ ДУ
УНСУРИ ЁВАРИ НУТҚ**

**СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ
ИССЛЕДОВАНИЕ ОБЩЕГО
ГРАММАТИЧЕСКОГО СМЫСЛА
ДВУХ ВСПОМОГАТЕЛЬНЫХ
ЧАСТЕЙ РЕЧИ**

**A COMPARATIVE STUDY OF THE
GENERAL GRAMMATICAL
MEANING OF TWO AUXILIARY
PARTS OF SPEECH**

*Курганов Зоҳид Дехканович, д.и.ф., дотсенти
кафедраи забони тоҷикии МДТ «ДДХ ба номи
академик Б. Гафуров» (Хучанд, Тоҷикистон)*

*Курганов Зоҳид Дехканович, д-р филол.наук,
доцент кафедры таджикского языка
ГОУ «ХГУ им. академика Б. Гафурова»
(Худжанд, Таджикистан)*

*Kurganov Zahid Dekhkanovich, doctor in
Philology, docent of Tajik language department
under the SEI "KhSU named after academician
B. Gafurov" (Khujand, Tajikistan)
e-mail: suhanvar1983@mail.ru*

Мафҳуми «сабаб», ки ифодаи он дар забон ҳам бо пешояндҳо (ба баёни сабаби феъле мепардозад) ва ҳам бо пайвандакҳо (дар ин сураат пас аз пайвандаки тобеш ҷумлае оварда мешавад, ки сабаби вуқуи амалро баён мекунад) имконпазир мегардад, дар заминаи осори назмиву насри қадиму муосир мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Зикр гардидааст, ки дар дастурҳои забони форсӣ ин маънои грамматикӣ бо истилоҳи «таълил» зabt шудааст. Таҳлилу муқобалаи маводди фактологӣ зери даст аз он шаҳодат медиҳад, ки барои баёни мафҳуми сабаб пайвандакҳо дар дараҷаи аввал ва пешояндҳо ҷойгоҳи дуҷумро шигол мекунад. Аз гурӯҳи пешояндҳо «барои» ва «аз» намоёнгари аслии ин мафҳуманд. Истеъмоли пешоянди «андар», ки қорбурди он дар забони адабии муосири тоҷикӣ маҳдуд шудааст, барои ифодаи маънои сабаб хоси осори мутуни қадим аст. Дар маҷмӯъ, барои ифодаи маънои сабаби амал ва ҳодиса суханварони гузаштаву ҳозираи мо беиштар аз пешояндҳои «барои», «аз», «ба», «бар» ва «дар» истифода кардаанд.

Калидвожаҳо: дастур; унсури ёвари сервазифа; маънои «сабаб»; пешоянд; пайвандак; забони адабии муосири тоҷикӣ; мутуни қадим; назму наср; осори садаҳои X-XIII; пешояндҳои таркибии номии изофӣ

Понятие «причина», которое может быть выражено в языке и предложениями (выражающими причину действия глагола), и союзами (в этом случае после подчинительного союза добавляется предложение, выражающее причину совершения действия), рассматривается на основании древних и современных поэтических и прозаических произведений. Отмечено, что в персидских учебниках это грамматическое значение передается термином «таълил» (объяснение). Анализ и сравнение имеющегося фактического материала показывают, что при выражении понятия причины на первом месте стоят союзы, а на втором – предлоги. Из группы предлогов основными и подлинными в передаче этого понятия являются «почему» и «от». При выражении значения причины для древних текстов характерно использование префикса «андар», употребление которого в современном таджикском литературном языке ограничено. В целом для выражения причины действия или события носители языка в прошлом и в настоящем чаще всего использовали и используют предлоги «барои», «аз», «ба», «бар» и «дар» («для», «от», «к», «на» и «в»).

Ключевые слова: грамматика; полифункциональные вспомогательные элементы; значение слова «причина»; предлог; союз; современный таджикский литературный язык; древние

тексты; поэзия и проза; произведения X-XIII веков; составные изафетные именные приставки

The concept of "cause," which can be expressed in language with both preposition (explains the reason for a verb) and conjunctions, (in this case, the subordinate conjunction is followed by a sentence that explains the reason for the action) has been examined in the context of ancient and modern poetic and prose works. It is noted that in Persian manual books, this grammatical meaning is conveyed by the term "ta'lil". Analysis and comparison of the available factual material reveals that conjunctions come first, followed by prepositions, when expressing the concept of cause. Among the prepositions, the primary and genuine ones for this concept are "why" and "from." Ancient texts typically use the preposition "andar" to express the meaning of cause, but its use in modern Tajik literary language is limited. In general, our past and present narrator ancestors, most often used and continue to use the prepositions "baroi," "az," "ba," "bar," and "dar" ("for," "from," "to," "on," and "in") to express the cause of an action or event.

Key-words: grammar; polyfunctional auxiliary elements; meaning of the word "cause"; preposition; conjunction; modern Tajik literary language; ancient texts; poetry and prose; works from the 10th-13th centuries; compound additional noun prepositions

Муоинаву мушоҳидаи дастурҳои забони тоҷикиву форсӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки ҳиссаҳои ёвари нутқ дар баёни бархе аз маонии дастурӣ барои иҷрои вазифаи ҳамгун мавриди истифода қарор гирифтаанд. Масалан, мафҳуми «сабаб» далели равшани ин андеша буда метавонад, ки ифодаи он дар забон ҳам бо пешояндҳо (ба баёни иллати феъле мепардозад) ва ҳам бо пайвандакҳо (дар ин сурат пас аз пайвандаки тобеъ ҷумлае оварда мешавад, ки сабаби вуқуи амалро баён мекунад) имконпазир мегардад. Дар дастурҳои забони форсӣ ин маънои грамматикӣ бо истилоҳи «таълил» забт шудааст [9, қ.1, с.386; 22, с.697; 8, қ.10, с.814].

Таълил дар забон, пеш аз ҳама, бар баёни иллату сабаби воқеаву амал далолат мекунад. Ин мафҳум гоҳо бо истилоҳоти «сабабият», «иллат», «баёни иллат» ва «сабаб» зикр мешавад. Дар забон пешояндҳои ифодакунандаи аслиеро, ки барои баёни сабаб меоянд, наметавон ба таври мушаххас муайян кард. Ҳарчанд пешоянди «барои» гӯё бори асосии ин маъноро бар дӯш дорад, баррасии дақиқи он дар заминаи осори манзуму мансур ин гумонро рад хоҳад кард. Дар забони тоҷикӣ нақши бештари ин мафҳумро дар осори кӯҳану нав пайвандакҳо ба уҳда гирифтаанд. Пайвандакҳои ба мисли «то», «чун», «ки» ва пайвандакҳои тобеъкунандаи таркибии «аз он ҷо ки», «аз он ҷиҳат ки» (аз ҷиҳати он ки; ҷиҳати он ки), «аз он ки», «бад-он сабаб ки», «бад-он ки», «бар он ки», «барои он ки», «ҷаро ки», «з-он рӯй ки», «зеро ки», «зеро» ва ғ. далели чунин андешаанд: Ва ўро мардумони Систон «Зарваранг» хондандӣ, **зеро ки** мӯи ў рост ба зар кашида монистӣ [16, с.32]. Ва гар ҳунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, **ки** ҳунар дар нафси худ давлат аст [25, с.235]. Ман бисёр таачҷуб кардам, **зеро** ў ба ҳучраи ман ҳеч наомада буд [1, с.70].

«Не»-ро ту макун муҳофизи хонаи дил,

Зеро ки «Ҳа»-и ҷодунафас аз паси ўст [4, с.76].

Аз ин рӯ, пайвандакҳо беш аз пешояндҳо баёнгарии мафҳуми сабаб мебошанд. Аз байни пешояндҳо барои маъноии сабаб «аз», «андар», «ба», «бо», «бар», «барои», «бахри», «паи», «дар» ва ғ. истифода мегарданд. Аз сабаби он ки қорбурди пешояндҳои мазкур ва маонии онҳо дар даврони мухталифи таърихӣ дастхуши таҳаввулу тағйир шудааст, онро метавон ба ду бахш дастабандӣ кард: Нахуст, пешояндҳои мебошанд, ки қорбурди онҳо дар маъноии таълил мунҳасир ба мутуни классикӣ аст ва дар давраи муосир ба ин маъно ба қор намераванд ва ё истеъмоли онҳо басо маҳдуд аст, монанди «андар», «бо», «бар», «бахри» ва «паи».

Аз мушоҳидаи осори классикон маълум мешавад, ки «андар» гоҳ ба маънои сабаб истеъмол шудааст:

Давоми давлат **андар** ҳақшиносист,
Заволи неъмат **андар** носипосист [27, с.125].

Аз назари бархе аз дастурпажухон пешоянди «бо» гоҳ дар қадим ба маънои сабаб истифода шудааст:

Бо мақоми ӯ басар тафзил дорад бар забон,
Бо санои ӯ забон тарҷеҳ дорад бар басар [22, с.710].

Пешоянди «бар» низ барои баёни ин маъно дар мутуни куҳан роиҷ буд: ...**чокаронро амонат нигоҳ мебояд дошт ва кас бар ростӣ зиён накардааст** [3, с.80].

Бидонист Қоран, ки эшон киянд,
Зи Зобулситон тохта **бар** чиянд [17, ч.1, с.443; ниг. инч. ч.7, с.155].

Пешоянди номии изофӣи «бахри» гоҳ барои баёни иллат, яъне «барои», «аз барои», «ба сабаби» ва «ба ҷиҳати»-ро ифода мекунад [8, ч.11, с.414]: Қадаме **бахри** Худо наниҳанду дираме бе манну азо надиханд [25, с.257].

Бахри тифлон, ҳақ заминро маҳд хонд,
Шир дар гаҳвора бар тифлон нишонд [22, с.727].

Барои баёни маънои сабаб баъзан «аз бахри» низ истеъмол шудааст:

Агар эҳсон кунӣ, бар мустаҳақ кун,
На **аз бахри** риё, **аз бахри** ҳақ кун [22, с.727].

Ақсар намунаҳои мазкурро метавон ба маънои «ихтисос» низ забт кард, барои он ки яке аз маъноҳои аслии пешоянди «бахри» маънои «ихтисос» аст.

Пешоянди «паи» гоҳ ба маънои «барои», «бахри», «ҷиҳати», «иллат», «восита» ва «сабаб» омадааст:

Ранҷу ғамро ҳақ **пайи** он офарид,
То бад-ин зид хушдилий ояд падида [8, ч.13, с.598-603].

Пешоянди таркибии номии изофӣи «аз пай» (зи пай) низ ба маънои «ба иллати», «аз бахри», «ба сабаби», «аз барои», «ҷиҳати», «ба воситаи» меояд. Дар ин байт аз «Шоҳнома» ҳамин хусусият ба назар мерасад:

Мадех **аз пайи** тоҷ сарро ба бод,
Ки бо тоҷи худ кас зи модар назод [8, ч.13, с.598-603].

Чунонки дар ду намунаи фавқ мушоҳида мешавад, маънои сабаб дар пешояндҳои «то» ва «аз» низ нуҳуфта аст.

Гуруҳи дувум пешояндҳои мебошанд, ки онҳо ҳам дар мутуни қадим ва ҳам дар забони адабии муосири тоҷикӣ дар маънои сабаб ба қор мераванд, монанди «аз», «ба», «барои» ва «дар».

Дар сурати ба маънои «барои», «бахри», «ба иллати», «ба сабаби», «ба ҷиҳати», «дар асари» омадани пешоянди «аз» бар маънои сабаб далолат дорад ва онро «ази аҷлия» низ гӯянд [8, ч.5, с.1956-1961]: Ва пайғомбар, алайҳи-с-салом, дилтанг ҳамебуд **аз** сухани он кофирон [15, с.645]. Ва аз паси он то ба кутби ҷанубӣ кас натвонад будан **аз** сахтии гармои ӯ ва биллоҳ-ут-тавфиқ [21, с.11; ниг. инч. с.17].

Ман ин ҷо дер мондам, хор гаштам,
Азиз **аз** мондани доим шавад хор.
Чу об андар шамар бисёр монад,
Зухумат гирад **аз** ороми бисёр [2, с.332].

Дар ин байти Дақиқӣ пешоянди «аз» барои ифодаи маънои ҳар ки ҷое бештар бимонад, хор шавад, ба қор рафтааст. Сабаби хор шудани азизро ҳамин тобиши маъноии пешоянди «аз» ифода кардааст.

Аз харӣ ўро намегуфт: «Эй лаъин!
Ту аз он ҷой, чаро зорӣ чунин? [13, с.508].

Чунонки аз муҳтавои байт маълум аст, омили «нагуфтан» (фeъл) «аз харӣ» (таркиб) буда, корбурди пешоянди «аз» барои тавзеҳи фeъл нигаронида шудааст.

Ба ҷаҳон хуррам аз онам, ки ҷаҳон хуррам аз ўст,
Ошиқам бар ҷама олам, ки ҷама олам аз ўст [19, с.158].

Дар байти мазкур «аз»-и аввал баёнғари иллат ва «аз»-и дувуму сеюм ба маънои «барои» аст, ки маънои ихтисосро дорад.

Дар забони адабии муосири тоҷикӣ корбурди пешоянди «аз» бо маънои сабаб ба ҳадди вофир аст: Ва анбуҳи майдон аз шодӣ ба рақс даромад ва тоқӣ ба ҳаво партофтан ва куртаву курткаи болои сар бардошта алвонҷ додан мавҷ андар мавҷ мезад [12, с.394]... Вай, бешак, ҳолати зан ё мардеро, ки дасту рӯяш ҳанӯз ношуста, сару либосаш аз арақ шӯрбаставу оғуштаи хоку чанг, лабонаш аз ташнагиву гуруснагӣ парсинбаста, нав аз саҳро омадааст, мефаҳмид: хашм доранду алам [14, с.260].

Нигоҳи пурҳуморат сӯи раҳ буд,
Дилат дар чанги гургон буд аз ғам [24, с.59].

Барфи аввал бо ҷама сардӣ
Гармие аз оташи ишқу ҳавас дошт [5, с.21].

Дар мавридҳои алоҳида пешояндҳои таркибии номии изофии «аз сари», «аз рӯи», «аз қибали» ва «аз воситаи» низ барои баёни сабаб ва иллат истеъмол мешаванд, монанди ин мисолҳо, ки аз мутуни манзуму мансури аҳди классикӣ ва давраи муосир баргузида шудаанд: ... устодро фазилате, ки бар ман аст, аз рӯи бузургӣ асту ҳаққи тарбият [25, с.82; ниг. инч. с.226]. **Аз рӯи** шариат ҳар кас, ки бошад, дар вақти муурофия дар паҳлуи ҳам нишастани тарафайн зарур аст [1, с.140]. Бадалбек бебок ҷавоб меод, аз сари ғурури ҷавонӣ бедард механдид, аз таъсири ҳусни худ ба атрофиён меболид [18, с.12].

Дасти касро мо набӯсидем аз рӯи тамаъ,
Сарбаландонро паноҳи илтиҷо бегона аст [11, с.94].

Пешоянди «ба» низ дар баробари пешояндҳои дигар маънои таълиро дар зимн дорад, ки далелҳои зер гувоҳи онанд:

Бидон эй писар, ки Ҳақ, субҳонаҳу таоло, ин ҷаҳонро ба ҳикмат офарид на хира офарид [10, с.15]. Ҷавон ба ғурури диловарӣ, ки дар сар дошт, аз хасми дилозурда наяндешид ... [25, с.169; ниг. инч. с.18].

Кайковус дар «Қобуснома» сабаби офариниширо ба ҳикмат пайванд медиҳад ва Шайх Саъдӣ бошад, дар таркиби ибораи «ба ғурури диловарӣ» сабаби аз хасми дилозурда наяндешидани ҷавонро таъкид медорад. Дар ҳар ду маврид барои ифодаи сабаби иттифоқ афтодан пешоянди «ба» ба кор рафтааст.

Ба шоҳӣ бар ў офарин кард Зол,
Нишаст аз бари тахт Зав панҷ сол [17, қ.1, с.458].

Дар ин байти Фирдавсӣ пешоянди «ба» дар якҷоягӣ бо вожаи «шоҳӣ» ба маънии «бо сабаби шоҳӣ» омадааст.

Барои ифодаи маънои сабаб ба кор рафтани пешоянди «ба» дар мисоли чанд намунаи дигар аз осори суҳанварони асрҳои мавриди таҳқиқ пай бурд:

Валекин худованди болову паст
Ба исён дари ризқ бар кас набаст [26, с.3; ниг. инч. с.243].

Он Худое, ки фиристод анбиё
На ба ҳочат, бал ба фазлу қибриё [13, с.141].

Корбурди «ба» ба маънои сабаб дар забони адабии муосири тоҷикӣ низ роиҷ аст:

Нигоҳи дӯст **ба** чурми ман чӣ рутбаҳои малоҳат дод,
Шинохт ҷони ҳарирамро, ки дар қабои хашан дорам [20, с.331].

Гох дар мутуни куҳан пешоянди таркибии номии изофии «ба сӯйи» ба маънои «ба ҷиҳати», «ба хотири» ва «аз барои» истеъмол мешуд: Қавли муштамил бар зиёдат аз як қавл **ба сӯйи** он гуфтаанд, то маълум бошад, ки киёси беруни ин қавлҳо чизе дигар нест [8, ҷ.29, с.727].

Аз хусуси доираи корбурди пешоянди «барои» забоншинос А. Ҳумоюнфаррух чунин андеша дорад: «Корбурди «барои» дар забони муҳовараи имрӯз бисёр роиҷ аст. Аммо, ба назар мерасад, ғусаҳои пешин аз ба кор бурдани ин ҳарф (пешоянди «барои» – К.3.) худдорӣ мекардаанд. Эҳтимолан, ин ҳарф дар рӯзгори қадим таркиби навсохта ба шумор мерафта ва истеъмоли он роиҷ набудааст. Аз ин рӯ, онро фасеҳ намедонистаанд» [22, с.697]. А.Деххудо бар он назар аст, ки ҳар гох ки пешоянди «барои» ба маънои «таълил» ояд, дар он сурат маънои «ба воситаи», «ба иллати», «ба сабаби» ва «ба ҷиҳати»-ро дорад: Майли ҷаҳониён ба дӯстон **барои** манофеъ аст ва парҳез аз душманон **барои** мазор (Калила ва Димна) [8, ҷ.10, с.814].

Дар забони адабии муосири тоҷикӣ «барои» ба ин маъно низ хеле роиҷ аст:

Пагоҳи дуҷоми мочарои ҳамоншабона, ... комсомолҳо ва ҷавонони колхоз бо сардории Зоҳид **барои** дарави алафҳои худрӯй аробасавор ба кӯҳ мерафтанд [23, с.12]... Ҷангу пархоши лӯббатақхоро тамошогар, **барои** тез кардани оташи ғазабашон ба гулхани сӯзон рӯғани низоъ мепошид [5, с.22].

Ба ман баҳшида ранги зарду тоҷи зар ба сар карданд,
Дигарҳоро **барои** рӯйсурхҳои худ хуни ҷигар карданд [7, с.33].

Аз далелҳои ғавқ маълум аст, ки пешоянди «барои» ба маънои иллат омада, маънои «ба сабаби»-ро далолат кардааст.

Дар адабиёти куҳан, қавл аз «барои» ва ё пас аз он унсурҳои дигари ёваре меомаданд, ба мисли «аз баҳри» ва ё «барои ...-ро»: Шоҳ **аз баҳри** дафъи ситамкорон аст ва шихна барои хунхорон ва қозӣ маслаҳатҷӯӣ тарронон [25, с.311].

Ман низ агарчи ношикебам,
Рӯзе ду **барои** маслиҳатро [27, с.464].

Яке аз маонии пешоянди «дар» истифода шудани он ба маънои «барои», «ба манзури», «ба қасди», «аз барои» аст, монанди ин далел: Шикоят накард, аммо **дар** насиҳати Амир сухане чанд бигуфт, ки шафақате саҳт тамом дорад бар давлат ва сухан бар ин ҷумла буд ... [3, с.132].

Дар забони адабии муосири тоҷикӣ низ пешоянди «дар» ба маънои таълил истифода мешавад:

Чунки фарзандони ту **дар** ҷустуҷӯи баҳти худ
Дар биёбонҳои тафсон дур аз ту мурдаанд [24, с.125; ниг. инч. с.156].

Пешоянди содаи аслии «дар» дар ду мисоли боло, ки аз Лоик оварда шудааст, маънои «аз барои»-ро дорад. Нуктаи муҳим ин аст, ки доираи чунин функсияи пешоянди «дар» тадриҷан маҳдуд шуда, корбурди он барои ифодаи ин мафҳум дар адабиёти муосир дар қиёс бо осори садаҳои X-XIII камтар аст.

Пешояндҳои таркибии номии изофӣ, ки бо пешоянди «дар» сохта мешаванд, ба мисли «дар асари», «дар роҳи», «дар натиҷаи» ва ғ. низ гоҳе ба маънои таълил истифода шуда, дар забони адабии муосири тоҷикӣ бо ҳамин маъно дар гардиш қарор доранд: Албатта, аз девона ранҷидан дуруст нест, ҳатто ба ҳоли вай раҳмам омад, ки он бечора то охири умраш **дар** натиҷаи ин беморӣ азоб хоҳад кашид [1, с.63]. Ҳамин хел нашавад, ки **дар** натиҷаи ҷудойиандозиҳо ҳудамон бо дасти ҳудамон ... душманонро ба орзуяшон бирасонем [12, с.431]

Ниҳоят, барои баёни мафҳуми сабаб пайвандакҳо дар дараҷаи аввал ва пешояндҳо ҷойгоҳи дуҷомро ишғол мекунанд. Аз гурӯҳи пешояндҳо «барои» ва «аз» намоёнгари аслии ин

мафхуманд, вале на дар ҳадде ки пешояндҳои дигар сарфи назар шаванд. Албатта бояд ба катори ин ду унсури ёвари сервазифа пешояндҳои таркибии изофиеро низ афзуд, ки бо пешоянди «ба» сохта шудаанд. Истеъмоли пешоянди «андар», ки корбурди он дар забони адабии муосири тоҷикӣ маҳдуд шудааст, барои ифодаи маъноӣ сабаб хоси осори мутуни қадим аст. Пешояндҳои «аз», «ба», «дар», «барои» дар забони адабии муосири тоҷикӣ дар баёни маъноӣ сабаб ба қор мераванд, аз байни онҳо, чунонки гуфта омад, пешояндҳои «барои» ва «аз» корбурди бештаре доранд. Пешояндҳои таркибие, ки бо «ба» ва «барои» сохта шудаанд, голибан ҷойгузини ин ду унсур гардидаанд. Дар маҷмӯъ, шарҳу тафсири фавқ баёнгарӣ он аст, ки барои ифодаи маъноӣ сабаби амал ва ҳодиса суҳанварони гузаштаву ҳозираи мо бештар аз пешояндҳои «барои», «аз», «ба», «бар» ва «дар» истифода кардаанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Айни, Садрӣддин. *Марғи судхӯр* / С. Айни. – Душанбе: Маориф, 2015. – 208 с.
2. *Ашғори ҳамасронӣ Рӯдакӣ. Таҳияи матн ва луғату тавзеҳот аз Худой Шарифов ва Абдушуқур Абдусатторов.* – Душанбе: Адиб, 2007. – 480 с.
3. *Байҳақӣ, Абулфазл. Таърихи Байҳақӣ / А. Байҳақӣ. Таҳиягари матн, муаллифи муқаддима, ҳавошӣ ва феҳристҳо Сайфуллоҳи Муллоҷон.* – Душанбе: Бухоро, 2014. – 774 с.
4. *Гулназар. Туву хубиву рағной (гулчини ашғор).* – Душанбе: Адиб, 2010. – 408 с.
5. *Гулруҳсор. Сакарот. Роман. Чопи аввал.* – Душанбе: ЭР-граф, 2009. – 398 с.
6. *Гулруҳсор. Шӯла дар санг (гулчини ашғор).* – Душанбе: Адиб, 2011. – 384 с.
7. *Ғоиб, Муҳаммад. Соҷи нур (маҷмуаи шеърҳо, қиссаҳо, ҳикояҳо, ҳаҷвияҳо ва мақолаҳо) / М.Ғоиб.* – Душанбе: Адиб, 2014. – 472 с.
8. *Деҳхудо, Алиакбар. Луғатнома / А. Деҳхудо. Ҷилдҳои 1-50.* – Техрон: Муассисаи интишорот ва чопи Донишгоҳи Техрон, 1328.
9. *Забони адабии ҳозираи тоҷик. Қ.1. Лексикология. Фонетика. Морфология.* – Душанбе: Маориф, 1982. – 461 с.; Қисми 2. Синтаксис. Китоби дарсӣ барои факултети филологияи мактабҳои олии Душанбе: Маориф, 1995. – 336 с.
10. *Кайковус, Унсурӯлмаолӣ. Қобуснома / Унсурӯлмаолӣ К. Бо эҳтимоми Ғуломӯсайн Юсуфӣ.* – Техрон: Интишороти бунгоҳи тарҷума ва наири китоб, 1345. – 329 с.
11. *Коллектив. Гулбонги истиқлол (баёзи назми муосири тоҷик).* – Душанбе: Адиб, 2011. – 272 с.
12. *Кӯҳзод Ҷури. Ҳайҷо. Роман. Наири муқамал / Ҷури К.* – Душанбе: Адиб, 2015. – 416 с.
13. *Румӣ, Чалолуддин. Маснави маънавӣ / Ч. Румӣ. Таҳия, танзим ва баргардонӣ матн Баҳриддин Ализода ва Алӣ Муҳаммадии Хуросонӣ.* – Техрон: Наири замон, 2001. – 728 с.
14. *Самад, Абдулҳамид. Гардиши девбод (роман) / А. Самад.* – Душанбе: Маориф, 2017. – 512 с.
15. *Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» (дар як китоб ва ҳафт муҷаллад). Таҳия, тавзеҳот ва таълиқоти Н.Ю. Салимов, Н.Ш. Зоҳидов, Н.И. Ғиёсов, А.А. Ҳасанов, А. Самеев.* – Душанбе: Бухоро, 2014. – 822 с.
16. *Таърихи Систон. Таҳияи матн, муқаддима, тавзеҳот ва феҳристҳо аз Муҳаммадҷусуф Имомов ва Абдушуқури Абдусаттор.* – Душанбе: Бухоро, 2014. – 352 с.
17. *Фирдавсӣ, Абулқосим. Шохнома (Ахтарони адаб) / А. Фирдавсӣ. Ҷилдҳои 1-10.* – Душанбе: Адиб, 2007 – 2010.
18. *Фирӯз, Баҳром. Агар вай мард мебуд: Повестҳо / Б. Фирӯз.* – Душанбе: Адиб, 1987. – 384 с.
19. *Ҳайёмтур, Абдурасул. Дастури забони форсӣ / Абдурасул Х.* – Табрез: Ситуда, 1384. – 290 с.
20. *Хуҷандӣ, Фарзона. Девон (панҷсад газали дилангез) / Фарзонаи Х.* – Душанбе: Хуросон, 2014. – 540 с.
21. *Худуд-ул-олам мина-л-Машириқ ила-л-Мағриб. Таҳиякунандаи матн ва муаллифи пешгуфтор А. Ҳасанов.* – Душанбе: Бухоро, 2014. – 587 с.

22. Хумоюнфаррух, Абдурахим. Дастури ҷомеи форсӣ / Абдурахим Х. – Теҳрон: Муассисаи матбуоти илмӣ, 1364. – 800 с.
23. Ҷалил, Раҳим. Табиби ман / Р. Ҷалил. – Душанбе: Маориф, 1981. – 155 с.
24. Шералӣ, Лоиқ. Куллиёт / Л. Шералӣ. Ҷилди 1. – Душанбе: Адиб, 2008. – 560 с.
25. Шерозӣ, Саъдӣ. Гулистон / С. Шерозӣ. Бар асоси тасҳеҳ ва табъи шодравон Муҳаммадали Фурӯғӣ (бо маънии вожаҳо ва шарҳи ҷумлаҳои байтҳои душвор). Мураттиб ва баргардони матн Обиди Шакурзода. – Душанбе, 2009. – 345 с.
26. Шерозӣ, Саъдӣ. Бӯстон / С. Шерозӣ. – Теҳрон: Интишороти байналмилалӣ Алхудо, 1371. – 463 с.
27. Шерозӣ, Саъдӣ. Фазалиёт / С. Шерозӣ. – Душанбе: Адиб, 2014. – 480 с.

REFERENCES:

1. Aini, Sadriddin. *The Death of Usurer* / S. Aini. – Dushanbe: Maorif, 2015. – 208 pp.
2. *Proses of Rudaki's Companions. Text edition and dictionary from Khudoi Sharifov and Abdushukur Abdusattorov.* – Dushanbe: Adib, 2007. – 480 pp.
3. Baigaqi, Abulfazl. *Baihaqi History* / A. Baihaqi. Text editor, author of introduction Saifulloh Mullojon. – Dushanbe: Bukhoro, 2014. – 774 pp.
4. Gulnazar. *You are Beauty and Elegance (selection).* – Dushanbe: Adib, 2010. – 408 pp.
5. Gulruksor. *Sakarot. Novel. The first edition.* – Dushanbe: ER-graph, 2009. – 398 pp.
6. Gulruksor. *The Flame on the Stone. (selection).* – Dushanbe: Adib, 2011. – 384 pp.
7. Ghoib, Muhammad. *The Shadow of the Light (collection of poems, stories, tales and articles)* / M.Ghoib. – Dushanbe: Adib, 2014. – 472 pp.
8. Dehhudo, Akiakbar. *Lughatnoma / A. Dehhudo. Volumes 1-50.* – Tehran: Publishing house of Tehran University, 1328.
9. *Modern Literary Tajik Language. P.1. Lexicology. Phonetics. Morphology.* – Dushanbe: Vaorif, 1982. – 461 pp.; P. 2. *Syntax. Textbook for high institutions of philological faculties.* – Dushanbe: Maorif, 1995. – 336 pp.
10. Kaikowus, Unsurulmaoli. *Qobusnoma / Unsurulmaoli K. Edited by Ghulomhusayn Usufi.* – Tehran: Publishing house, 1345. – 329 pp.
11. *Collective. Songs of Independence (anthology of modern Tajik prose).* – Dushanbe: Adib, 2011. – 272 pp.
12. Kuhzod Urun, Hayjo. *Novel Full edition / Urun K.* – Dushanbe: Adib, 2015. – 416 pp.
13. Rumi, Jaloluddin. *Mathnavi ma'navi / J. Rumi. Edited and translated by Bahriddin Alizoda and Ali Muhammad Khurosoni.* – Tehran: Nashri zamon, 2001. – 728 pp.
14. Samad., Abdulhamid. *Devil Wind (novel) / A. Samad.* – Dushanbe: Maorif, 2017. – 512 pp.
15. *Translation of "Tafsiri Tabarri" (in one book and seven volumes).* Edited by N.U.Salimov, N.Sh.Zohidov, N.I.Ghiyosov, A.A.Hasanov, A.Sameev. – Dushanbe: Bukhoro, 2014. – 822 pp.
16. *Siston History. Edited by Muhammadusuf Imomov and Abdushukur Abdusattor.* – Dushanbe: Bukhoro, 2014. – 352 pp.
17. Firdawsī, Abulqosim. *Shohnoma (Literature stars) / A.Firdawsī. Volumes 1-10.* – Dushanbe: Adib, 2007 – 2010.
18. Firuz, Bahrom. *If He Were a Man: Narrations / B. Firuz.* – Dushanbe: Adib, 1987. – 384 pp.
19. Khayompur, Abdurasul. *Persian manual / Abdurasul Kh.* – Tabrez: Situda, 1384. – 290 pp.
20. Khujandi, Farzona. *Divan (five hundred ghazals) / Farzonai Kh.* – Dushanbe: Khuroson, 2014. – 540 pp.
21. *Hudud-ul-olam mina-l-Mashriq ila-l Maghrib. Text preparation and the author of introduction* A/Hasanov. – Dushanbe: Bukhoro, 2014. – 587 pp.

22. Humounfarrukh, Abdurahim. *Persian manual / Abdurahim H.* – Tehran: Scientific publishing house, 1364. – 800 pp.
23. Jalil, Rahim. *My doctor / R. Jalil.* – Dushanbe: Maorif, 1981. – 155 pp.
24. Sherali, Loi. *Kulliyot / L. Sherali. Volume 1.* – Dushanbe: Adib, 2008. – 560 pp.
25. Sherozi, Saadi. *Guliston / S. Sherozi. Under the correction of decedent Muhammadali Furuzi (with the interpretation of words and complicated sentences). Prepared and text translated by Obid Shakurzoda.* – Dushanbe, 2009. – 345 pp.
26. Sherozi, Saadi. *Buston / S. Sherozi.* – Tehran: International publishing house Ahudo, 1371. – 463 pp.
27. Sherozi, Saadi. *Ghazals / S. Sherozi.* – Dushanbe: Adib, 2014. – 480 pp.